

ГУМАНІЗАЦІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН – ЧИННИК РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ HUMANIZATION OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY SPIRITUALITY

Стаття присвячена гуманізації міжособистісних взаємин молоді – вагомому чиннику розвитку та формування особистості. Автор аналізує погляди вітчизняних дослідників, які вивчають проблеми духовності, спілкування, ціннісних орієнтацій, самосвідомості, здібностей, взаємин особистості у процесі виконання нею різних професійних і соціальних функцій.

У статті зазначено, що духовність – це багатовимірна система, складниками якої є утворення в структурі свідомості та самосвідомості особистості. Складниками структури особистості є темперамент (тип нервової системи), ідейна спрямованість (система потреб, інтересів, моральних ідеалів, цінностей), здібності (система інтелектуальних, вольових та емоційних властивостей). Становлення та розвиток особистості зумовлені провідними напрямками соціалізації, що здебільшого залежить від ступеня залученості кожного індивіда до взаємодії у різних суспільних сферах і напрямках. Акцентовано увагу на тому, що саме у підлітковому віці закладаються основи подальшого розвитку духовності особистості. Показано, що до зазначеного вікового етапу розвиток самосвідомості здійснювався стихійно, переважно без залучення суб'єкта в процес його формування.

Доведено, що особистість, яка свідомо визначає свій життєвий шлях, життєву та громадянську позицію, творить сама себе, перебудовує власний внутрішній світ, стає суб'єктом саморозвитку, самореалізації, самовиховання. Процес самовизначення особистості засновується на особливостях гуманізації міжособистісних взаємин. Саме це є провідним чинником розвитку духовності особистості. Порівняння себе зі світом, з конкретними суспільно-історичними та індивідуальними умовами буття і є духовним складником життєвого самовизначення особистості.

Ключові слова: особистість, цінності, взаємини, духовність, соціалізація, гуманізація, самовизначення.

The article is devoted to the humanization of interpersonal relationships of young people – a

significant factor in the development and formation of personality. The author analyzes the views of domestic researchers who study the problems of spirituality, communication, value orientations, self-awareness, abilities, relationships of the individual in the process of performing various professional and social functions.

In the article it is stated that spirituality is a multidimensional system, the components of which are the formation in the structure of consciousness and self-consciousness of the individual. It is shown that constituents of personality structure are temperament (type of nervous system), ideological orientation (system of needs, interests, moral ideals and values), ability (system of intellectual, volitional and emotional properties). It is stated that the formation and development of the personality are due to the leading directions of socialization. To a large extent, it depends on the degree of involvement of everyone in interaction in different social spheres and directions. Attention is drawn to the fact that it is during adolescence that the foundations for the further development of the spirituality of the individual are laid. It is shown that at a certain age stage the development of self-awareness was carried out spontaneously, mainly without involving the subject in the process of its formation.

It has been proved that by mastering the process of self-determination, consciously defining one's life path, one's life and civic position, one not only becomes a subject of one's own life, he creates himself, rebuilds his inner world, becomes a subject of self-development, self-realization, self-realization, thus showing their activity. It is determined that the process of self-determination determines the peculiarities of humanization of interpersonal relationships, which is a leading factor in the development of personality spirituality. It is shown that juxtaposition of oneself with the world, with specific socio-historical and individual conditions of being and is a spiritual component of the vital self-determination of the individual.

Key words: *personality, values, relationships, spirituality, socialization, humanization, self-determination.*

УДК 159.923
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.6>

Ясінський В.П.,
старший викладач кафедри психології
діяльності в особливих умовах
факультету психології
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблема взаємин особистості з різними категоріями людей набула особливої актуальності зараз, у період духовного і морального оновлення вітчизняного суспільства. В сучасних умовах надзвичайно ускладнилися відносини між особистістю і суспільством, особистістю і колективом, особистістю та особистістю, збільшилися темп і напруженість щоденного життя. На цьому етапі розвитку суспільства, коли втрачено стільки духовних, ідейних і моральних цінностей, вивчення розвитку духовності особистості в різних вікових періодах набуває особливого значення. Вітчизняні психологи розглядають особистість як продукт соціально-історичних умов і головним, вирішальним

у її розвитку вважають місце і становище, яке посідає людина в системі суспільних відносин, діяльність, в яку вона включена разом з іншими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає М.Й. Боришевський, духовність – багатовимірна система, складниками якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких відбиваються її найактуальніші морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності [3].

Н.І. Мачинська під духовно-моральною компетентністю особистості розуміє таку форму відображення моральних явищ, які включають в себе

сукупність уявлень про справедливість, принципи та ідеї, які стосуються духовного виміру життя народу, а також інтелектуальні та поведінкові процеси і стани в межах правового та морального поля, що в сукупності складають систему знань, умінь і навичок, моральних позицій, мотивів, переконань і установок, які відображаються у прийнятих рішеннях і спрямовані на пізнання, самовдосконалення, саморозвиток особистості у сфері професійної діяльності [5, с. 136].

Лише вступаючи у спілкування з іншими людьми, тобто перебуваючи в сім'ї, у референтній групі, в колективі, суспільстві, людина розвивається як особистість, пізнає навколишній світ, інших людей і себе, власну сутність. Спілкування, стверджує Г. Балл, є необхідною умовою існування людини і одним із основних чинників і джерел її психічного розвитку в онтогенезі. Особистість завжди є носієм тих чи інших індивідуальних якостей і властивостей, які поєднуються і виявляються в її поведінці, ставленні до інших, у рисах характеру, волі, здібностях, інтересах, потребах і мотивах діяльності, переконаннях та ідеалах [2].

Розвиток і становлення особистості проходять різні етапи, набуваючи та систематизуючи різні структурні складники, які визначають її як гармонійно та всебічно розвинену. Аналіз поглядів вітчизняних дослідників на проблему структури особистості (В.М. М'ясищев, К.К. Платонов, Б.Г. Ананьєв, О.Г. Ковальов, Г.С. Костюк) дає можливість стверджувати, що складниками структури особистості є темперамент, ідейна спрямованість (система потреб, інтересів, моральних ідеалів та цінностей), здібності (система інтелектуальних, вольових та емоційних властивостей). Становлення особистості зумовлено провідними напрямками соціалізації і здебільшого залежить від ступеня залученості кожного індивіда до взаємодії у різних суспільних сферах і напрямках.

Мета статті – проаналізувати особливості побудови міжособистісних взаємин на принципах гуманізації, визначити зв'язок гуманізації та розвитку духовності особистості.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній психології переважає думка, що будь-який людський індивід і його психіка з самого початку є соціальними. У процесі розвитку людини не тільки суспільство впливає на неї, але й людина як член суспільства – на соціум. Особистість – і об'єкт цих впливів, і суб'єкт, який впливає на суспільство. Оскільки відбувається процес соціалізації – адаптація людини до системи соціальних відносин шляхом розширення, примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом [6].

Одним із провідних напрямів соціалізації особистості, гуманізації її взаємин з оточуючими, індивідуального професійного становлення та розвитку є спілкування, завдяки якому людина починає пра-

вильно сприймати себе й інших, що у свою чергу сприяє становленню в людини адекватного образу її «Я». Формування власної «Я»-концепції, адекватної самооцінки впливає на розвиток окремих компонентів самосвідомості, що тісно пов'язано з процесом самовизначення, самореалізації і становлення національної, моральної, громадянської і духовної ідентичності особистості. Психологи виокремлюють три групи чинників впливу на розвиток самовизначення особистості:

1) макрочинники (космос, планета, світ, країна, суспільство, держава);

2) мезочинники (етнос, місце і тип поселення: регіон, село, місто; засоби масової комунікації: радіо, газети, телебачення);

3) мікрочинники (сім'я, група ровесників, учбові, професійні, спортивні, громадські) [7].

Вагомим аспектом гуманізації міжособистісних взаємин є система цінностей, що формується протягом всього життя людини, основи якої закладаються ще в ранньому віці.

Т. Свирська зазначає, що з появою на світ дитина застає готову систему цінностей, в тому числі і духовних, вироблених суспільством протягом вікового існування. Саме їх людина в процесі всього життя поступово опановує і завдяки їм повинна «вписуватися», «вростати» у міжлюдські стосунки своєї спільноти. Суспільні цінності мусять набути суб'єктивного, особистісного значення, стати вагомими регуляторами життєдіяльності, тобто ціннісними орієнтаціями [8].

Ціннісні орієнтації відображають усвідомлене ставлення до соціальної дійсності, пов'язане з мотивацією поведінки і спрямованістю особистості. У структурі особистості ціннісні орієнтації – це своєрідний центр координації, який визначає поведінку й ставлення до соціального середовища. Ціннісні орієнтації – один із важливих критеріїв морального та духовного розвитку особистості. Саме тому вони стають вирішальним чинником духовного самовизначення особистості.

Система ціннісних орієнтацій, яка утворюється в процесі соціалізації, є центральною ланкою свідомості особистості, її ставлення до навколишнього світу й до самої себе. Саме вона і є тим внутрішнім фактором, мотивом, який визначає спрямованість діяльності людини, слугує основою для вибору цілей і способів діяльності. Як зазначають дослідники, зрілій особистості притаманна стійка система ціннісних орієнтацій. Її стійкість передбачає високий ступінь суб'єктивної самодетермінації, можливості вільного і свідомого вибору цілей, видів і способів діяльності. Вибір пріоритетного напрямку життєвого шляху, основних аспектів самореалізації особистості – це вибір головних життєвих цінностей, серед яких цінності однієї групи можуть посідати різне місце – від всепоглинаючої детермінанти до досить несуттєвої орієнтації [4].

Різні позиції індивіда в системі взаємин із людьми, різноманітні форми і способи діяльності неминуче формують досить часто протилежні системи ціннісних орієнтацій. У системі цінностей можуть виникати й суперечливі угруповання, що спричиняє появу багатьох труднощів морального, духовного, а в подальшому і професійного самовизначення. Причиною таких суперечливих моментів може бути деяка нерозбірливість, несамостійність у виборі цінностей, тобто та чи інша цінність вибирається тому, що вона є привабливою чи дуже цінується серед навколишніх людей (друзів, учителів, батьків) [4].

Особистість визначається стосовно конкретних явищ, сфер діяльності, окремих людей і соціальних груп, норм і правил, цінностей. Співставлення себе зі світом у конкретному часі і просторі, погодження чи не погодження з конкретними історично-суспільними та індивідуальними умовами буття і є життєвим самовизначенням особистості. Розвинена самосвідомість, на думку Т. Хмурицької, «доростає» до рівня світоглядного осмислення світу, включаючи в себе світогляд, оскільки самовизначення – це визначення себе в світі, а світогляд обов'язково заломлюється через образ «Я», відбиваючи особисте ставлення людини до світу [9].

Система соціальних потреб та інтересів є ґрунтовною основою духовності особистості. Система соціальних орієнтацій, цінностей – це сукупність цілей, установок, оцінних критеріїв, які об'єктивуються у відповідне надання переваги і реалізації в поведінці потреб суспільства і людини-громадянина. Спрямованість віддзеркалює внутрішнє ставлення особистості до свого статусу, суспільства, зовнішнього світу, надає орієнтації активного характеру, суб'єктивної мотивованості і особистісного смислу. Через це вона здебільшого і визначає духовний аспект соціальної орієнтації людини.

Важливу роль у процесі соціалізації дитини відіграють взаємини в колективах, до складу яких входить особистість. Під час спілкування з членами колективу відбувається взаємний обмін думками й переживаннями, ідеями та інтересами, здійснюється постійний взаємовплив і взаємодія, результатом чого і є духовний розвиток особистості. Емоційна насиченість безпосереднього спілкування дозволяє йому досить ефективно виконувати функцію соціалізації підростаючого покоління. Як вважає К.А. Абульханова-Славська, спосіб побудови і реалізації себе особистістю, визначення нею власного положення в колективі, в житті – це насамперед з'ясування основних життєвих ставлень. Особистість тільки тоді виступає суб'єктом, який активно визначає лінію своєї поведінки, коли без вагань приймає моральні рішення і реалізує їх своїми діями і вчинками [1]. Оскільки головний соціально-психологічний смисл духо-

вності полягає в регуляції людських взаємин, є підстави вважати, що й процес її виникнення і розвитку детермінується специфікою суб'єкт-суб'єктних взаємодій людей у процесі їхнього спілкування і спільної діяльності.

Дослідники вікових особливостей підліткового і юнацького віку зазначають, що приблизно у віці 12 років в підлітків виникає інтерес до власного внутрішнього світу, далі відбувається постійне ускладнення і поглиблення самопізнання, одночасно з'являється посилення його диференційованості й узагальненості, що в ранньому юнацькому віці (15-16 років) призводить до становлення досить стійкого уявлення про себе як цілісну особистість, відмінну від інших людей.

Підлітковий і юнацький вік – початок свідомого пошуку, визнання сенсу життя, напрямів життєвості. Спочатку це – неясна мрія, яка поступово переростає в уявлення про певну життєву перспективу, майбутнє самовизначення, життєвий ідеал. Смесложиттєві роздуми (соціальна рефлексія) часто спрямовані в майбутнє, на пізнання власного життєвого призначення, бо саме тут створюються життєві плани, які особистість має намір реалізувати в майбутньому. В юнацькому віці людина багато в чому визначає свою долю, власний життєвий шлях.

Поряд зі збереженням стихійної лінії розвитку в цей період з'являється активність суб'єкта в цьому процесі. Самопізнання підлітків, а потім і юнаків, їх ставлення до себе, розвиваючись у процесі спілкування, під час різних видів діяльності одночасно формує й більш-менш стійку самооцінку. Учень мусить регулювати свою поведінку в системі взаємин з іншими не лише з точки зору відповідності власних вимог до себе. Незадоволеність цими вимогами пов'язана з різними напруженими емоційними станами. Вони ж у свою чергу сприяють вияву самоактивності особистості, є сигналом до перебудови поведінки.

Висновки. Досвід взаємодії з дійсністю, ціннісні орієнтації особистості, сформовані нею протягом життя, відображають стан її мотиваційно-потребнісної сфери, емоційних станів, норм і правил поведінки. Саме це забезпечує сприймання реальності кожним індивідумом диференційовано, а ставлення до неї – суб'єктивним.

Сучасна молодь, яка входить у доросле життя, відчуває на собі неоднозначний, часто суперечливий вплив зовнішньої ситуації: змінилися вимоги, які висуває суспільство до молоді; умови сучасного життя кардинально відрізняються від умов життя 20-30 років тому; духовні цінності вступають у непримиренне існування з суспільними нормами та ідеалами. Соціально-економічна та політична ситуації в країні є досить напруженими, що позначається і на розвитку моральності й духовності молоді. Сформована самосвідо-

мість особистості є основою її самовизначення. Здібності людини, які досить часто є рушійною силою досягнення нею поставлених цілей, знаходять реальний вияв у її активній участі в відповідних видах і формах професійно-зорієнтованої громадської діяльності.

Духовний розвиток особистості – складний процес, досить часто непрогнозований, але дуже важливий і необхідний, який потребує постійного корегування на різних його етапах, беручи до уваги вік особистості, її соціальні ролі, які вона виконує протягом свого життя, ступінь залученості до громадської активності тощо. Саме тому перспективи подальшого дослідження автор вбачає у розробці та апробації індивідуально-групових тренінгів, які доцільно використовувати з метою формування ціннісних орієнтацій, моральних ідеалів та переконань, що слугують основою гуманізації міжособистісних взаємин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. М., 1991. 384 с.
2. Балл Г. Сучасний гуманізм та його діалогічні орієнтири / Георгій Балл // *Психологія суспільства*. № 3, 2006. С. 5–31.
3. Боришевський М.Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / Боришевський М.Й // *Проблеми загальної та педагогічної психології*. К., 2007. Т. IX, ч. 5. 534 с.
4. Виховання духовності особистості : навчально-методичний посібник / [М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.]; за заг. ред. М.Й. Боришевського. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
5. Мачинська Н.І. Теоретичні аспекти духовно-моральної компетентності майбутніх фахівців / Н.І. Мачинська // *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 21. С. 131–137.
6. Москаленко В.В. Соціалізація особистості : монографія / В. Москаленко. К. : Фенікс, 2013. 540 с.
7. Мудрик А.В. Социализация человека : учебное пособие / А.В. Мудрик. М. : Академия, 2004. 304 с.
8. Свирська Т.І. Базові цінності особистості як орієнтири формування життєвих компетентностей / URL: <https://www.slideshare.net/jippo-kubg/ss-83404366> (Назва з екрану). Дата звернення: 02.03.2020.
9. Хмурина Т. Соціально-педагогічні аспекти соціального самовизначення / Т. Хмурина // URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3347/9/Hmurynska.pdf> (дата звернення: 02.03.2020).